

gyakorlatunk bonyolult kérdéseinek megoldása meghaladja a legszorgalmasabb kezdő erejét is.

A pannonhalmi conscriptióval kapcsolatban nélkülözzük a Szent László óta divatba jött összeírások általános jellemzését és ismertetését. Ez oklevél datumának és tanunévsorának hiánya — nézetem szerint — nem indokolja a befejezetlenség gyanuját. A hiány oka a conscriptiók természetében és keletkezésük körülményeiben rejlik. A *primates* korszerűsége a szerző által felhozottakon kívül kétségtelenül kitűnik Szent László III. io. t.-cz.-ből.

Guden oklevelénél meg kellett volna említenie Eckhartnak a pecsétet illető fontos megállapítását. A zágrábi alapítólevél létezése problematikus, mert az 1134. évi ítéletlevél tanunévsorát nem az alapítólevélből, hanem Fánicsika érsek szóbeli előadásából írták le. Semmi esetre sem szabad tehát azt Szent László hiteles oklevelei sorába felvennünk. Viszont fel kellett volna sorolnia a peleskei oklevéltöredéket, melyet Jakubovich fedezett fel és Sufflay a Turulban már 1907-ben felemlített.

A pécsi oklevél hitelességét igen figyelemreméltó észrevételekkel védi. Az interpoláltság vádjának tarthatatlanságát ez alapon még nem ismerhetjük el, de a datum és tanunévsor ellentmondásában rejlő nehézséget sikerült kiküszöbölnie.

A XI. század többi és Kálmán korának oklevelei igen sok tanulmányt rejtenek magukban a László-kori gyakorlatra nézve. Ezeket Janzsó nem eléggé aknázza ki, mert az egyes okleveleket túlságosan elszigetelten vizsgálta s az összefoglaló ismertetés kissé szűkszavú.

Janzsó — mind e hibái mellett — becsületes törekvéssel, nagy tárgyszeretettel és buzgalommal igyekezett a Szent László korabeli okleveles gyakorlatot megvilágítani. Reméljük, hogy kritikájának némi csiszolódása után a magyar oklevéltani irodalomnak szorgalmas és számottevő munkásává lesz. **B.**

Harsányi István : A sárospataki Rákóczi-könyvtár és katalógusa.

Budapest. 1917. 8° 70 l.

»Rákóczi-könyvtáron I. Rákóczi György erdélyi fejedelemnek és fiának III. Rákóczi Zsigmondnak egyesített könyvtárát értjük.« A könyvtár tulajdonképeni megalapítója az öreg fejedelem volt, ki sokat áldozott könyvtára gyarapítására. Rákóczi élénken érdeklődött kora szellemi élete iránt, könyvtárában ennek következtében mindazon könyvek heiyet találtak, melyek a század vallási, politikai és hadi mozgalmaira kiválóan jellemzők voltak. Könyvgyűjtésében szigorú tervszerűség nincs ; megszerezte ugyan

azokat a könyveket, melyek megjelenésükkel figyelmet keltettek, de viszont a külföldi akadémiákra induló ifjakat, továbbá a kereskedőket s köveiteit is felhatalmazta arra, hogy számára könyveket vásároljanak, reájuk bízta azok megválogatását. Ismeretes, hogy könyvgyűjtő buzgósága a Corvinák megnyerésének lehetőségére is irányította figyelmét. Már 1632 aug. 10-én megbízta portai követét, Szalánczy Istvánt azzal, hogy a híres budai könyvtár maradványait szerezzze meg. »Budán mennyi sok szép régi deák könyvek legyenek — írta neki, — melyek csak úgy senyvednek el, ha Kglmed módját aránzaná, bár ugyan igrne vagy száz tallért, vagy 100 aranyat Zölfikárnak, bár csak másfélszázat szerezz ide benne választva. Ha pedig mind ide szerzené, adnék bizony ezer aranyat neki.« Törekvése azonban, bár nagyobb áldozatoktól sem riadt volna vissza, a túlzott követelések miatt eredménytelen maradt.

Könyvtárát nem tartotta elzárva az írók és tudósok előtt; a tanárok és lelkészek szabadon használhatták a gyűjteményt, s mint a fejedelemnek Tolnai István sárospataki ref. lelkészszel, a könyvtár kezelőjével folytatott levelezése mutatja, könyvek kikölcshözése a fejedelmi könyvtárból napirenden volt; a kölcsönadott könyvekről azonban jegyzéket kellett vezetni, melyet időnként a fejedelem is áttekintett.

Könyvtára jelentékenyen gyarapodott fia, Zsigmond gondozása alatt is. Zsigmond, kiról az egykorúak a legnagyobb rokonszenvvel írnak, a könyvgyűjtés és könyvkiadás, valamint az írók anyagi pártolása tekintetében atyja példáját követte: ő szereltette fel újból a sárospataki nyomdát is, melynek első terméke (1650-ben) Comenius egyik munkája volt. A könyvtár Zsigmond végrendelete alapján a sárospataki collegium tulajdonába ment át; az átszállítás azonban csak 1657 után történhetett meg, valószínűleg azért, »mert az özvegy édesanya, Lorántfy Zsuzsánna óhaja az volt, hogy a collegiumnak hagyományozott könyvtárt majd csak az ő halála után szállítsák át a várba.« Ennek következtében viszont azokat a könyveket is a könyvtárhoz csatolták, melyek Zsigmond herczeg halála óta a várba kerültek, vagy a melyek az öreg fejedelemasszony tulajdonában lehettek.

1658—60 körül történt átszállítás alkalmával a könyvtár anyagát jegyzékbe foglalták; e jegyzék azonban elveszett s Szombathi János sárospataki tanár és könyvtárnok 1805-ben már csak töredékeket tudott belőle megmenteni. A jegyzék mindamelllett igen becses; nemcsak azért, mert a könyvtár technikai berendezésére is világot vet (könyvek elhelyezése nagyság szerint, csoportosítás), hanem főleg azért, mert felsorolja a Rákóczi-család olvasmányait, A katalogus szerint a könyvtár főleg theologiai és bölcsészeti.

továbbá földrajzi és történelmi művekből állott, a mi arra mutat, hogy e korban »egyházi és vallási mozgalmak irányították még a politikát is«. Megemlíthető, hogy a Régi Magyar Könyvtárhoz tartozó könyvek száma 273, s e szerint a Rákóczi-könyvtár az összes XVII. századbeli magyar könyvtárak között a leggazdagabb volt magyar nyomtatványokban.

A katalogus, mely különben nem részletező, 821 kötet könyv, köztük három kézirat, felsorolását tartalmazza ; tíz könyvről egyedül e jegyzék alapján van tudomásunk, így többek közt az 1657-i articulusokról is.

Szerző foglalkozik a Rákóczi-könyvtár későbbi történetével is, mely természetesen a kollegiumi könyvtárával azonos. Mikor Báthory Zsófia 1671 okt. 20-án a kollegium tanárait és tanulóit Sárospatakról elűzte, a könyvtár könyvei a várbeli jezsuiták birtokába jutottak, kivéve azokat, melyeket a tanárok vagy a tanulók Debreczenbe, majd onnan Gyulafehérvárra, 1718-ban pedig Marosvásárhelyre vitték. A könyvtári könyvek zöme azonban a jezsuiták birtokában maradt 1682 okt. 12-ig, a mikor t. i. Thököly Imre Sárospatakot elfoglalta ; 1687-től 1703-ig a könyvtár ismét a jezsuiták tulajdonában volt, de 1706-ban újból a református egyház lett a könyvtár birtokosa. Ezen változások alatt a könyvtár anyaga természetesen sok kárt szenvedett ; számtalan könyv vesztett el, vagy jutott más könyvtárak (pl. sátoraljaújhelyi r. k. főgymn.) birtokába.

A nagyértékű dolgozat, melynek bibliographiai része felhasználható adatokat tartalmaz magyar irodalmi szempontból is, — a Magyar Könyvszemle XXI—XXIV. köteteiből vett különlenyomat.

—ch —e.

Lambrecht Kálmán: A magyar malmok könyve. Történeti anyag. (Iparosok Olvasótára. XXI. évf. 1915. 8—9. sz.)

A magyar malmok története még nincs megírva, s jogtörténeti irodalmunk is adós még a régi malomjog érdekes kérdéseinek történetével. *Takáts* Sándor idevágó alapvető tanulmányában (Századok, 1907. évf.) főleg a XVI—XVII. századi molnárt és malmokat mutatja be hatalmasan gazdag anyaggyűjteménye alapján, középkori történetük azonban még nem részesült figyelemben. Nehéz helyzetben volt tehát a szerző, a ki azt a célt tűzte ki magának, hogy az egyes malomszerkezeteket, szerszámokat, a lisztet, a malomkövet, a molnár életét, a czéhrendszert tárgyaló néprajzi munkáját egy különálló történeti részzel vezesse be, mely a magyar malmok történeti fejlődését és szerkezetük vázlatát ismertesse.